

Korset och Kronan

Nr 44/2021

Jesus säger: Håll fast vid
det du har så att ingen
kommer och tar din krona
(Upp. 3:11)

Kristen etik (19) - Luther

Den kristna etiken finns med överallt i Luthers skrifter. Det vanliga är att Luther först beskriver människans hopplösa situation. Han målar upp hennes totala syndafördärv och visar hur människans egen vilja inte på något sätt kan bidra till frälsningen. Framför allt gör han detta i sin kraftfulla bok mot Erasmus: ”Den trälbundna viljan” (De servo arbitrio 1525).

I inledningen slår Luther fast: ”Ty utmärkande för ett kristligt sinne är ingalunda att inte finna glädje i att bekänna sin tro alldeles klart. Man skall tvärtom ha sin glädje däri. Annars är man ingen kristen. Med en bekännelse eller en förpliktande teologisk utsaga menar jag – för att vi inte skall leka med orden – att ståndaktigt fasthålla, försäkra, bekänna, försvara och orubbligt hålla sig vid.” (utg. 1964, s. 32)

Dessa klara, fasta påståenden saknar Luther hos Erasmus. Denne store tänkare, filosof och utgivare av det grekiska nya

Ordet om korset är en
dårskap för dem som går
förlorade, men för oss som
blir frälsta är det en Guds
kraft (1 Kor. 1:18)

Den gode herden
leder sina får (Joh. 10)

testamentet var en högst aktad person på Luthers tid. Han kritiserade också med stor humor och ironi avfallet inom den romerska kyrkan. Men Luther förstod att själva kärnan av Erasmus teologi inte var sund. Han hade inte förstått människans totala syndafördärv och kunde därför inte heller fatta rättfärdiggörelsen genom tron allena.

Namnet Erasmus betyder ungefär ”den älskvärde” och Erasmus var alltid försiktig och övervägde allting från olika håll. Men sedan ville han inte ta en klar och tydlig ställning. Han ville undvika stridigheter och därför har också begreppet ”erasmisk” kommit att betyda någon som är fredsälskande och vill undvika strid. Ändå var det Erasmus själv som började striden med Luther. Denne hade länge velat undvika sådan strid eftersom Erasmus gjort så mycket gott för kyrkan genom att lyfta fram och ge ut den nytestamentliga grundtexten. Men Luther såg också att Erasmus nu hade angripit den evangeliska läran i grunden på ett sätt som tidigare motståndare inte förmått göra. Just Erasmus humanism med betoningen av att människan innerst inne

är god var det som nu Luther måste gå emot för sanningens skull. Humanismen var en god sak så länge den inte blandar sig i frälsningsläran på ett felaktigt sätt utan håller sig till sitt eget område när det gäller att med hjälp av förnuftet ta fram goda källor och presentera dem så korrekt som möjligt.

Men Erasmus gjorde hela kristendomen osäker och tvivelaktig. Han förstod inte enbart Guds ord rent och klart skulle vara grunden för all biblisk lära. Luther skriver:

Fjärran från oss kristna vare skeptiker och akademiker! I vår krets skall vi fastner ha bekännare, som står vid sin övertygelse dubbelt så orubbliga som stoikerna. Hur ofta, vill jag fråga, kräver inte aposteln Paulus denna starka trosövertygelse, detta samvetets vissa, fasta påståande? I Rom. 10 kallar han det bekännelse: »Genom munnens bekännelse bliver man frälst.» Och Kristus säger: »Var och en, som bekänner mig inför människorna, honom skall ock jag kännas vid inför min Fader.» Petrus befäller oss att giva skäl för det hopp som vi bär på. Men varför så många ord? Ingenting är bland kristna mera bekant och vanligt än förbindande ord. Tag bort dessa klara bekännelser och du har tagit bort kristendomen. Än mer: den helige Ande ges de kristna från himmelen för att den skall förhårliga och bekänna Kristus intill döden. Är inte detta att bekänna att man dör för sin bekännelse och övertygelse? Ja, Anden gör gällande och bekänner till den grad, att den också å sin sida angriper och låter världen få veta sanningen i fråga om synd och liksom utmanar till strid. Paulus befäller Timoteus att förmana och träda fram även i otid (s. 33)

När Erasmus reagerar mot Bibelns lära att människan innerst inne är ond och inte kan göra något själv för sin omvändelse är hans huvudargument att det strider mot förnuftet. När Gud uppmanar människan att omvända sig från synden måste hon ju också ha en möjlighet till detta, en fri vilja som kan säga ja eller nej. Annars blir Gud en nyckfull Gud. Det är orimligt att det endast är Gud som utkorar människan till salighet och ensam omvänder henne. Människan måste också medverka. Annars

är Gud orättvis och nyckfull. Det vore orimligt. På detta svarar Luther:

Orimligheten är sålunda ett av huvudskälen till att Moses och Paulus inte uppfattas enkelt efter orden. Men mot vilken trosartikel förgår sig den orimligheten? Eller vem tar anstöt av den? Det gör det mänskliga förnuftet, som här anföres som domare över Guds ord och verk fastän det ifråga om alla Guds ord och verk är blint, dövt, dåraktigt, gudlöst och fräckt. Med samma skäl kan du förneka alla trons artiklar och säga att det är alldeles orimligt. Det är ju såsom Paulus säger »för hedningarna en dårskap och för judarna en stöttesten» att Gud är en människa, son till en jungfru, korsfäst, sittande på Gud Faders högra sida. Det är orimligt, säger jag, att tro på något sådant. Låt oss alltså med arianerna finna på några bildliga uttryck, så att Kristus inte utan vidare blir Gud. Låt oss med manikéerna finna några andra, så att han inte blir sann människa utan en skengestalt, som gått genom jungfrun liksom solstrålen genom glas och blivit korsfäst. Då skall vi just behandla skriften skönt! (s. 197).

Luther höll fast vid att boken om den trålbundna viljan var en av hans allra viktigaste och bästa. Ingen bok har heller mött så mycket motstånd och man har beskyllt Luther för att här lära detsamma som kättaren Calvin, vilket är helt felaktigt.

Det som både romersk-katolska och moderna, ekumeniska teologer har gemensamt är att de inte förstår djupet av människans arvsynd och totala fördärv. Därför förstår de inte heller Guds nåd och förlåtelse genom Kristi försoning på rätt sätt. De blandar in människans egen vilja i omvändelsen. Det gjorde tyvärr också Luthers egen medarbetare Melancton i senare delen av sitt liv. Så går det genom alla samfund en linje från fornkyrkans kättare **Pelagius** till vår tids ekumeniska rörelse. Den finns också i den evangelikala avgörelseteologin, inom metodismen, baptismen och luthersk modernism. Pelagius lärde att människan med sin egen avgörelse måste säga ja till Gud för att kunna bli omvänd. Bibeln lär förvisso att tron är ett stort JA till Gud, men detta JA

är en följd av att den Helige Ande genom Guds nåd har kommit in i människans hjärta. Paulus skriver:

Av nåden är ni frälsta genom tron, inte av er själva. Guds gåva är det, inte på grund av gärningar för att ingen ska berömma sig (Ef. 2:8f).

Tillbaka till Luther och etiken. När Luther har slagit ner alla tankar på människans egen vilja i omvändelsen förkunnar han det rena, ovillkorliga evangeliet. Endast för Kristi skull blir en människa frälst. Endast genom tron blir människan rättfärdiggjord. Detta sker utan alla mänsklig förtjänst, utan våra goda gärningar, utan vår kärlek.

Många blir förskräckta när de inser hur radikal denna bibliska lära är. Om Luther har rätt, att de goda gärningarna inte alls räknas i omvändelsen och rättfärdiggörelsen, måste ju människan vara totalt moraliskt oansvarig, menar man. Så uppkommer tanken att lutherdomen här har gått för långt. Detta förstärks när man hör yttranden av Luther av typen: ”Tro på Gud och gör sedan vad du vill” eller det kända och missbrukade citatet: ”Pecca fortiter” (synda ordentligt). Lutherdomen skulle då innebära att man kan leva lite hur som helst eftersom Gud ändå alltid förlåter.

Ingenting kan vara felaktigare. Luther har en mycket tydlig och biblisk etik, vilket tyvärr ofta kommer bort, missförstås och misstolkas. Några viktiga punkter för att klargöra detta.

1. Luther håller fast vid den bibliska läran att den som syndar med vett och vilja mot Guds ord och samvetet verkligen avfaller från tron. När David begick äktenskapsbrott avföll han från tron. När Petrus med stort allvar förnekade Kristus tre gånger avföll han från tron. Samma sak med Judas när han förrådde sin Herre. Skillnaden var att både David och Petrus ångrade sin synd och på nytt kom tillbaka till tron och fick förlåtelse medan Judas förtvivlade och förhärdade sig, begick självmord och gick evigt förlorad.

2. Luther bekämpade energiskt dem som menade att lagen inte skulle förkunnas i kyrkan. När hans egen käre vän och medarbetare Agricola började lära så blev Luther mycket bedrövad. Han försökte i flera disputationer och i sin stora skrift *Mot antinomerna* (lagförkunnelsens motståndare) komma tillrätta med Agricolas villfarelse. Men tyvärr spred den sig och Agricola valde att envetet gå sin egen, felaktiga väg till stor skada för den lutherska kyrkan. Luther menade till och med att Agricolas villfarelse var värre än den romersk-katolska!

3. Luther lär att en sann tro inte kan vara utan goda gärningar. Om goda gärningar och helgelse inte alls visar sig hos en kristen är hans omvändelse inte sann. En rätt tro på Kristus bär alltid frukt, även om den ofta kan vara fördold och man kan missta sig på den. Därför använde sig Luther ofta av paradoxen: *Goda gärningar gör ingen till kristen, men en kristen gör goda gärningar!*

4. Tvärtemot vad moderna teologer menar lär Luther tydligt och klart det man har kallat ”lagens tredje bruk”. Det är sant att Luther inte använder denna terminologi, men själva saken finns tydligt hos Luther. Lagens *första* bruk är när den t.ex. används mot brottslingar i samhället. Det *andra* bruket är att lagen driver oss till Kristus genom att uppenbara vår synd. Det *tredje* bruket är att lagen fortsätter att för den omvända människan peka på Guds goda vilja.

Lagen i sig ger inte drivkraften till de goda gärningarna, men den omvända människan behöver fortfarande lagen för att visa vilka gärningar Gud vill att vi skall göra och vilka gärningar som är synd. Detta är nödvändigt på grund av att vi har kvar den gamla människan. Så är det nödvändigt att vi också som kristna övar oss i lagens tredje bruk. Lagen stämmer också överens med vad den nya människan genom Guds ande vill.

I sin fina bok *Om goda gärningar* (1520) skriver Luther:

För det första bör man veta, att det inte finns några goda gärningar utom dem som Gud påbjudit, liksom det inte heller finns någon annan synd än att göra det Gud förbjudit. Den som alltså vill ha kunskap om och göra goda gärningar, behöver bara känna Guds bud. Så säger Jesus i Matt. 9: "Vill du få evigt liv, så håll buden."... Följaktligen måste vi genom Guds bud lära oss att skilja på goda gärningar utan att rätta oss efter hur de själva ser ut, om de är stora eller många. Inte heller får vi låta oss förvilla av vad människor tycker eller av nyckfulla människostadgar eller människors handlingssätt, såsom man efter allt att döma under stort förakt för Guds bud på grund av vår blindhet gjort och fortfarande gör (utg. 1964, s. 17).

Luther brukar säga att den största och viktigaste goda gärningen är tron på Kristus. Det innebär inte att Luther skulle vara kvar i någon romersk-katolsk gärningslära utan tvärtom att han i polemik mot denna framhåller att det endast är genom tron som människan överhuvud taget kan göra goda gärningar. Luther skriver:

Den förnämsta, högsta och allra största goda gärningen är tron på Kristus. När judarna enligt Joh. 6 frågade honom: "Vad skall vi göra för att göra goda och Gudi behagliga gärningar?" svarade han: "Det är den Gudi behagliga gärningen, att ni tror på den han har sänt." När vi nu hör detta eller predikar därom, går vi snabbt förbi det och aktar det för något helt ringa och något som är lätt att göra, medan vi i stället borde stanna länge inför det och djupt begrunda det. Ty i denna gärning måste alla andra gärningar göras och erhålla sin godhet liksom i förläning. Detta bör vi kraftigt betona, så att man förstår det (s. 18).

Att göra goda gärningar i tro är det avgörande begreppet för Luther. Gud ensam skänker tron. Denna "första, största och högsta" gärning är en Guds gåva. Det är detsamma som när Luther om och om igen pekar på att "ett gott träd bär god frukt", som Jesus säger. Katolikerna utgick från att rättfärdiggörelsen gradvis sker genom människans strävan att i kärlek göra goda

gärningar, att hon genom denna kärlekens strävan skulle kunna bli ett gott träd. Men det är omöjligt, lika omöjligt som om vi skulle kunna få ett dött träd att bli levande genom att hänga äpplen och päron på dess grenar.

När Luther säger att vi måste vara vissa om att våra gärningar behagar Gud menar han att de måste vara gjorda i tron. Endast genom tron kan vi veta att vi själva och allt vi gör behagar Gud. Luther hänvisar då ofta till orden "Allt som inte sker i tro är synd" (Rom. 14:23). Luther skriver t.ex.:

Det finns många som fastar, ber, donerar altaren och dylikt, utför olika andra gärningar samt lever ett efter allt att döma rättskaffens liv. Men om du frågar dem, ifall de också är säkra på att det de gör behagar Gud, så svarar de: "Nej." Det vet de inte eller också tvivlar de på det. Därtill kommer att det också bland de höglärda finns några som vilseleder dem och påstår att man inte behöver vara säker på det, fast samma män inte gör annat än predikar goda gärningar.

Lägg märke till att alla dessa goda gärningar inte sker i tro. Och därför är de också helt värdelösa, de är döda gärningar. Ty såsom deras samvete är inför Gud och såsom de tror, sådana är också de gärningar som emanerar därifrån. Nu existerar där inte någon tro och inte heller något gott samvete inför Gud, och därför saknar gärningarna det viktigaste. Människornas godhet och leverne utmynnar i alls ingenting. Och därför beskyller man mig för att förbjuda goda gärningar, eftersom jag på detta sätt framhäver tron och förkastar sådana gärningar utan tro. I själva verket vill jag gärna predika verkligt goda gärningar, nämligen gärningar i tro (s. 18f).

Luther framhåller sedan att alla möjliga gärningar i vardagen, som att arbeta med sina händer, gå, äta, dricka, sova m.m. verkligen är goda gärningar när man tror på Kristus. Vi behöver inte leta fram speciella, märkvärdiga gärningar för att de skall vara goda och andliga. Allt vi gör i vår dagliga kallelse är goda gärningar när vi lever och verkar i tron. Det är människans synd som gör att hon inte förstår detta rätt.

Forts. i nästa nr.